© www.kjnt.ro/szovegtar

ŞTIUCĂ, NARCISA

ÉLETTÖRTÉNET EGY PARASZTI KÉZIRATOS FÜZETBEN

A kéziratra, amelyről szó lesz a továbbiakban, a Şerbănoiu és Roşu családok tulajdonában találtunk rá, a Buzău megyei Bisoca községben. Egy 200 oldalas kockás füzetről van szó, amelyből csupán 99 oldalt írtak tele. Sem a füzet borítóján, de még a szennycímoldalán sem találunk címet, ami nagyon sokat elárul a szerzői intencióról, vagyis arról, hogy a füzetet hagyatéknak szánták a szűkebb család részére.

Műfaját tekintve az írást önéletrajznak nevezhetjük, de még inkább Ion Şerbănoiu „élettörténetének", aki 1903-ban született. A füzet tartalmaz még helyi mondákat, helytörténeti adalékokat, családi biográfiákat és genealógiákat mind apai, mind anyai ágon, valamint egy függeléket is olyan receptekkel, amelyeket „szokásban volt elkészíteni 1850 és 1950 között".

Az íráskép igencsak gondozott, egyenletes, nagyon kevés a kiegészítés és a javítás, ami azonban az átírással egy időben készült. A tartalomból kiderül, hogy a kézirat 1976-ban készült, majd 1979-ben, csupán négy évvel a halála előtt, a szerző átmásolta egy új füzetbe, és valószínűleg ekkor egészítette ki a második és a harmadik fejezettel, illetve az ételreceptek függelékével. Ami a helyesírást illeti, ez a beszélt nyelvnek rendelődik alá: sok az összevont szó (de nem beszélhetünk *scripta continua*-ról), egyes szavak kiejtés szerint vannak leírva és természetesen egy sor tájszóval is találkozunk, illetve köznyelvi kifejezésekkel.

Ami a füzet tartalmát illeti, már elejétől fogva feltűnik, hogy a narrátor egy szigorú időbeli kereten belül helyezkedik el, azaz 1903 – *Az 1903-as esztendőben, december hónap harmadik napján, hajnali 4 órakor szült meg engem, Ion St.* Şerbănoiut[1] (8. o.) –, 1976 – *...ma, amikor ezeket a sorokat írom, az életkorom 73 év*[2] (72. o.) –, illetve 1979 közötti időszakban, amikor a régi napló átírása történt, valamint kiegészítése a többi fejezettel. Nyilvánvaló, hogy a szerző figyelt arra, hogy pontosan megnevezze az évet, explicit módon vagy más különféle referenciális (történelmi vagy individuális) pontokhoz való viszonyulása révén, hiszen a referencialitás kihangsúlyozása lenne az egyik

1 În anul 1903, la 3 Decembrie ziua miercuri ora 4 *dimineața, m-a născut pe mine, Ion St. Şerbănoiu.*

2 *... azi, când scriu aceste rânduri,* [am] *etatea de 73 de ani.*

jellegzetessége azoknak a személyes narratíváknak, amelyek a folklór médiumaiban kelnek életre és terjednek (Constantinescu 1988: 101).

A narratológia szakemberei számára közismert és általánosan elfogadott tény, hogy az időbeli, térbeli aspektusok részletezése, illetve adott személyekhez és tárgyakhoz mint tanúkhoz való viszonyulás a narrátor hitelességét támasztják alá. Ezek még inkább nyilvánvalóvá válnak az élettörténet esetében, mi pedig jelen kézirat esetében egy oralitás által átitatott önéletírással állunk szemben. Az említett jellegzetességek miatt a kézirat vizsgálatában azokra a módszerekre és modellekre hagyatkoztunk, amelyeket a *Narratív kutatás* (Lieblich–Tuval-Mashiach–Zilber 2006) szerzői ajánlanak, illetve ezeket alkalmaztam erre a *manu propria* szövegre. Ekképpen egy holisztikus olvasatból indultam ki, vizsgálat alá véve mind a tartalmi kategóriákat, mind a narratív forma kategóriáit.

Ion Șerbănoiu füzete egy olyan „paraszti írás", ahogyan egy évtizeddel ezelőtt kiadott kötet nevezi az ilyesfajta szövegeket, mely kötet a C. Brăiloiu Néprajzi és Folklórintézet archívumában elhelyezett szövegeket tesz közzé (Jiga-Iliescu–Stere–Neamu 2005), amely nagyon hasonlít Dumitru Gh. Petcu önéletírására. A két szöveg több kapcsolódási pontot is mutat, kezdve éppenséggel az elbeszélő születési évével (1903) és azzal a késztetéssel, hogy gyerekkori és iskoláskori eseményeket meséljenek, és bezárva az egyes néprajzi adatok lejegyzésével (a Gorj megyei paraszt esetében éppenséggel folklórszövegekről van szó). Az antológia szerzői, akik jól ismerik mind az archívum anyagát, mind a romániai terepet, kijelentik, hogy „...a parasztság igen ritkán gyakorolta ezt a fajta írást", és mivel nincs semmilyen információjuk a füzet beszerzésének körülményeivel kapcsolatosan, azt feltételezik, hogy ennek létrejötte a Román Zeneszerzők Társasága valamely folkloristájának ösztönzésére történt, akikkel D. Petcu együtt dolgozott (Jiga-Iliescu–Stere–Neamu 2005: 256).

Hasonló kezdeményezésekről tudósít Cătălin D. Constantin is, aki két értelmiségi személynek az önéletírását adta ki, amelyeket a szerzők a két világháború közötti periódusban kezdtek el, majd folytatták egészen a múlt század közepéig. A kötet bevezető tanulmányában kiemeli ezeknek a szövegeknek a memorializtikus funkcióit: „A világháború előtti évek Romániájában, akárcsak szerte Európában, divatja volt a naplóírásnak, valamint szokásban volt az emlékek lejegyzése. Ha a napló divatnak tekinthető, az emlékek lejegyzésének gesztusa születhet a múlt kultuszából, abból a szükségletből s egyszersmind reményből, hogy megtarthatunk valamit az élet mulandóságából. Ezt tette a parasztság is, hiszen fennmaradtak ilyesfajta írások olyan személyektől, akik valamennyi írást tanultak, de főként szokásban volt az iskolázott emberek, azaz a középosztály esetében." (Constantin 2013: 27–28).

Természetesen magunk is feltettük azt a kérdést, hogy vajon ki lehetett a célközönsége ennek a paraszti írásnak, annál is inkább, mert gyakran előfordul, hogy a szerző elkalandozik, majd megjegyzi, hogy: És most térjünk vissza oda, ahol abbamaradt...[3] (5. o.) vagy: És most visszatérek a gyerekkoromra[4] (18. o.). Úgy tűnik, hogy Ion Șerbănoiu egy pontosan meg nem határozható utókornak írt: ha a természeti környezet leírása és az a néhány történeti, gazdasági, társadalmi adat a kívülállóknak szól, a Șerbănoiu és Băcăin családoknak szentelt fejezetek címzettjei lehetnek az illető családok összes leszármazottai.

Amint kiderült a Bisoca helyiségben élő utódaival készült beszélgetéseinkből, bizonyos szempontból ez az ember a falu élvonalába tartozott, mivel régi helybéli családok sarja volt. Következésképpen, ahogy Cătălin D. Constantin is kimutatta, feltételezhetjük, hogy az illető azon igénye, hogy papírra vesse a múlt tanúvallomásait és megőrizze azokat az utókornak, egy olyan tendencia részét képezi, amelyet azok a faluhelyről származó személyek tartanak fenn, akik tudatában vannak a hagyományos értékek mibenlétének, mely értékekhez

3 *Acum să revin de unde am rămas...*

4 *Acum să revin iar la copilăria mea.*

© www.kjnt.ro/szovegtar

© www.kjnt.ro/szovegtar

leginkább idős korban ragaszkodnak, és amelyeket meg szeretnének menteni, mint a helyi örökség szerves részét.

Hogy valóban így állnak a dolgok, azt már nagymértékben bizonyítja az első fejezet, amely egy sor klasszikus, monográfiákra jellemző bejegyzéssel kezdődik: 1840 és 1850 között 24 család telepedett le a Drăgan völgyében (a környékbeli falvakból menekültek a betörések elől), a helynevek összefüggésben vannak a domináns foglalkozásokkal és a lakosok hagyományaival (Dealu Hambarelor[5] tele volt olyan gazdasági melléképületekkel, amelyek arra szolgáltak, hogy biztonságba helyezzék a termést a „barbárok ostromai" elől), sajátos volt a tulajdonrendszer (a föld nem volt az övék, hanem évente bért fizettek fanarióta birtokosoknak), illetve legenda szól egy elásott kincsről, amelyet a 19. század elején egy fanarióta fogadós rejtett el, majd egy szegény ember, bizonyos Gheorghe Băcăin talált meg, aki így lett a falu egyik vezető gazdája. Első látásra úgy tűnik, hogy a bemutatott részletek ellentétben állnak azzal az időszakkal, amelyre vonatkoztatták őket, de tulajdonképpen olyan szóbeli történeti hagyományokról és legendákról van szó, amelyeket a szerző felvállalt, magáénak tekintett, habár ezek előző századokra vezethetők vissza. Ebbe az adott társadalmi-történeti kontextusba helyezkedik bele, jegyezve és bizonyítva az apai ágon való leszármazást: a Drăgan völgyében letelepedett családok között volt az ükapja családja is, amelyben született aztán 1856-ban Gheorghe Tănase Şerbănoiu (a nagyapa), illetve 1888-ban az édesapja, Stoica.

A következőkben a bejegyzések egy narratív sémának rendelődnek alá, egy sor olyan emléket idézve fel, kronológiai sorrendben, amelyek aránytalan módon strukturálják magát a szöveget. A szöveg legegységesebb és legtartalmasabb részét viszont kifejezetten önéletrajzi és pajkos szándék vezérelt: a szerző különösképpen gyermekkori és ifjúkori emlékeit vetette papírra, miközben a részletek iránti természetes fogékonysága és a narratív feszültségkeltés előkészítette a történetek elkerülhetetlen, gyakran boldog végkifejletét. Hozzá kell tenni még azt is, hogy a szerző – annak ellenére, hogy egy falusi környezetből származó, csupán öt elemi osztályt járt személy – olyan életlátásról tesz bizonyságot, mely értelmiségi hatásról árulkodik: „az aranykor" maga a gyerekkor, ezt mutatja az erre az életkorra vonatkozó szövegek mennyisége, aránya, és nem az ifjúkor vagy a házasulandó kor, amint az a népi mentalitásban lenni szokott.

Az a tény, hogy Ion Şerbănoiu a gyerekkor periódusát részesíti előnyben, ennek megfelelően igen számottevő teret szentelve neki (kb. 40 oldalt), akár annak is köszönhető, hogy saját emlékezete hajlamos lenne az események pozitív előjelű szelekciójára, de ha összevetjük ezt a tartalmas részt a rögtön utána következővel – az ifjúkorral, melyet az édesanyja halála árnyékol be, egy igen drámai fordulatot okozva az életében –, akkor nyilvánvalóvá válik egy romantizáló narratív intenció, amely ellentétbe állítja az egyéni időt, a maga paradicsomi állapotával, illetve egy olyan élet kalandját, mely tele volt nehéz megpróbáltatásokkal, valamint olyan csúcspontokkal, amikor is a személyes döntések vagy a felvállalt kockázatok gyakran váratlan megoldásokat hoztak magukkal. Ennek ellenére nem állíthatjuk azt, hogy a gyerekkori emlékek időtlenek, valóságon kívüliek, sőt épp ellenkezőleg, a szerző szinte minden elmesélt részlet esetében pontosan jelzi az életkorát, ezáltal megtartja a kronologikus sorrend folyamatosságát, ugyanakkor megerősíti a szöveg referencialitását is. (*...amikor 4 éves voltam; 4 és fél éves koromban,* 21. o.; *Június tájt...,* 28. o.[6]).

A történelmi eseményeket is megörökítette a szerző, de beillesztette ezeket a megfelelő életkori szakaszba, méghozzá túl sok olyan kitérő vagy értékítélet nélkül, amelyek esetleg utólagos beavatkozásról vagy értékelésről árulkodhatnának. Hajlok arra, hogy Ion Şerbănoiu nem is tervezte azt, hogy a nagy történelmi események leírását hagyná az utókorra,

5 Csűr-hegy

6 *...când aveam 4 ani...; Aveam 4 ani şi jumătate...; Prin luna lui Iunie...*

csupán csak olyan mértékben foglalkozott ezekkel, amennyire hatással voltak az életére, mintegy rászakadtak egy adott ponton. Ilyen lenne az a két epizód, amikor az 1907-es parasztlázadás alatt történt eseményekről szól (*a forradalom, melyhez atyám is csatlakozott*,[7] 16. o.), illetve amikor 1917-ben Bisoca faluban berendezkedett egy *német parancsnokság*[8] (46. o.). Két olyan részletről van szó, amelyekre annak a gyermeknek és ifjúnak az ártatlanságával emlékezik vissza és éli újra őket, aki szülei gazdaságában nőtt fel, a mindennapi betevő falatért folytatott állandó erőfeszítésben.

Négy esztendős korában, az apa váratlan távozása – *tarisznyájával és botjával a kézben, a ház előtt neki a völgynek* – miatt megfélemlített gyermek szinte veszélybe sodorja életét, mert pont abban a pillanatban érkeznek *a hívatlan vendégek: a községi csendőrök és ketten a megyétől*, akik a lázadók nyomán járnak. Emlékezetébe vésődnek a félelmetes képek, az erőszakos szavak és mozdulatok, amikor a férfiak betörnek a házba, *végigkutatják a ház padlását, a szekrényeket, a szobákat, csűröket és ketreceket,* de nem találnak semmit, ezért aztán inzultálják és megütik az édesanyját, aki nyugodt hangon felel nekik, *mert kemény alkat volt,* és úgy hazudik, hogy szeme sem rebben: Én nem láttam őt, amióta elment, azt hiszem, hogy be van zárva *Râmnic-be, akár a többiek* [...] *Amit tudtam, azt elmondtam, többet nem tudok.* [9](17. o.)

Az első világháborúban történt eset sokkal kevésbé dramatikus, mégis úgy tűnik, hogy nagy hatással volt rá, hiszen mivel nem volt az események résztvevője (... én akkor 14 éves korban voltam, és azokat, akik betöltötték a 15-ik életévüket, a németek összegyűjtötték és *kihelyezték mindenféle kötelező munkákra,*[10] 46. o.), nem tudta abban a pillanatban megérteni, hogy miért rabolják el tőlük azt a keveset, ami a gazdaságukban volt. A német katonák sietős és erőszakos gesztusai nagyon röviden vannak leírva, egyetlen olyan szaggatott mondatban, amelyből mindenféle központozás hiányzik, ami még ekkor, 60 évre rá is arról a csendes, keserű felháborodással kevert megrökönyödéséről árulkodik, ami akkor elöntötte szívét: *a németek vizet öntöttek a 2 kaptárban levő méhekre, aztán kivették a lépes mézet, és megtöltöttek egy csebret lépes mézzel, összefogtak 3 libát, levágták, betették egy zsákba, levágtak 4 tyúkot és 4 kacsát, azt is zsákba tették, aztán a jegyző nyakába vetették, nekem meg a cseber mézet adták, így indultak velünk a Bisoca-beli parancsnokságukhoz. Tőlünk a parancsnokságig 3 km volt az út*[11] (46. o.).

De a legizgalmasabb részlet, amelyet akár egy kiemelkedő irodalmi tehetség alkotásának is tekinthetünk, az lenne, amit én „Első lépés a világban" címmel látnék el. Már maga a kiválasztott időpont is jelképes a paraszti élet számára: a húsvét első napján tartott templomi mise, maga a perspektíva pedig ugyanaz, egy ártatlan tekintet vissza a múltba:

> *Én addig nem láttam más házat a mi házunkon kívül, mivel a teljes Drăgan-völgyben nem volt más; és nem láttam más embert, se nőket, se gyerekeket, mert az én képzeletemben nem létezett más csak a két testvérem, anyám, apám, nagytatám és nagymamám az egész Földön; és maga a Föld sem lehetett más, csak az a völgy, ahol mi laktunk, körülvéve dombokkal. Úgy képzeltem, hogy a dombokon túl nincs más*

7 *revoluția la care a participat și tata*

8 *o comenduire nemțească*

9 *mosafiri nepoftiți: jandarmii comunei și 2 de la județ; cotrobăiesc prin podu căsii, prin dulapuri, prin camere, prin șătri, prin cotețe; calm, că ea era o fire dârză; Eu de când a plecat nu l-am mai văzut, cred că e închis la Râmnic unde sunt și ceilanți.* [...] *Ce-am știut v-am spus, mai mult nu știu nimic.*

10 *eu aveam etatea de 14 ani, cei care aveau 15 ani împliniți erau toți adunați de nemți și repartizați la tot felu de corvezi.*

11 *a turnat nemții apă peste albinele din cei 2 stupi și a scos faguri(i) de miere și a umplut o cofă de faguri plini cu miere au prins 3 gâște le-a tăeat le-a băgat într-un sac, au tăieat 4 găini și 4 rațe le-a băgat tot în sac și i le-a pus notarului în spinare și mi*[e] *me-a dat cofa cu miere și a pornit cu noi la comănduirea lor în reședința Bisoca de la noi și până la reședință era 3 km.*

© www.kjnt.ro/szovegtar

© www.kjnt.ro/szovegtar

terület, de amikor a dombra értünk, akkor láttam, hogy bizony a Föld ennél nagyobb. [...] *Nagy szemeket meresztettem, néztem a templom falait, amelyek mentén olyan nagy emberek álltak, mint apa, ott álltak a falhoz támaszkodva, nem mozdultak és nem is pislantottak.* [...] *Látom, hogy a pópa sietősen nyújt egy gyufaszálat és egy szál bazsalikomot a szemem felé, és akkor behunytam a szemem, hogy ki ne szúrja nekem, de közben éreztem, hogy egy karcolást ejt a homlokomon. De vidám voltam, hogy megúsztam ennyivel, és nem szúrták ki a szemem. Aztán elhaladtunk egy asztal előtt, az asztalon pedig ott volt egy kerek fa doboz, olyan, mint egy tál, benne kenyérdarabkák. Vesz anya egy darabka kenyeret és bedobja a szájába, aztán vesz egy másik darabot, és begyömöszöli az én számba, és kilépünk a templomból.* [...] *De én annyira elfáradtam a sok gyaloglástól, hogy rögvest elaludtam. És megálmodtam mindazt, amit a templomban láttam, a sok embert a templom fala mentén.* [12] (21–25. o.)

A szöveg koherenciája elsősorban az események szigorú kronologikus sorrendben történő bemutatásából adódik, valamint egyes történések okainak a vizsgálatából és a saját életpálya folyamatos nyomon követéséből. Természetesen, akárcsak egy szóbeli diskurzus esetében, akadnak kisebb kitérők, de ezek végül is nem billentik meg a kronológiai egyensúlyt, mivel vagy objektív természetűek (helytörténettel, a helyi társadalmi léttel, a falutársak viselkedésével, értékrendjével kapcsolatos viszonyulások, részletező magyarázatok, hozzászólások, „néprajzi zárójelek", melyek egyes hagyományokat, kulturális gyakorlatokat vagy háztáji tevékenységeket mutatnak be, magyaráznak el), vagy szubjektívek (látszólag apró történések, amelyek annyira meghatották a szerzőt, hogy emlékezetében élénkek megmaradtak, mint például a házastársi perpatvarok, avagy a sorozás alatt álló ifjú vagy a katonai szolgálatot teljesítő egyén életének nehézségei). Ez utóbbiak olyan általános elemek, amelyek minden kaszárnyai élettel kapcsolatos beszámolóban megjelennek, például gyakran fellelhetők a veteránok narratívumaiban, illetve háborús naplóikban (Fruntelată 2004).

Az élelmiszerhiány, az élelem kiporciózása és akár egy adott menü kötelezővé tétele (puliszka és kukoricalepény a havasalföldieknek, kenyér az erdélyieknek, 53–56. o.) miatt lázadozni kezdett annak a parasztnak a természete, aki bizonyos étkezésekhez volt szokva. Ugyanaz történt a felettesek túlkapásai alkalmával, melyek megszokott elemei voltak a kaszárnyai életnek, különösen olyankor, amikor egy új csapat baka érkezett a helyszínre. Az ugratások helyett azonban igazi büntetésekre kerül sor, I. Șerbănoiu emlékezete szerint azért, mert a megalázottak között egyfajta szolidaritás alakult ki, melyben osztoztak mások is, akiket kényszerítettek arra, hogy elviseljék vagy végrehajtsák az ilyesfajta parancsokat. Ennek a részletnek a végén, egy tragikus végkifejletre reflektáló, az erkölcsi-vallási értékrendben gyökerező paraszti szellem által megfogalmazott visszafogott hozzászólás egy igazságot szolgáltató mögöttes tartalmat vetít elénk: *De meglesték egyesek közülük, és*

12 *Eu nu mai văzusem altă casă de cât anoastră pentru că pe toată valea Drăganului nu mai era alta de cât a noastră și nici oameni nici femei și nici copi*[i] *nu mai văzusem, după închipuirea mea mă socoteam că numai noi doi frați, mama, tata, tata mare și mama mare sunt pe tot pământu și pământu este numai valea unde negăseam noi în conjurați de dealuri. Dincolo de acele dealuri* [î]*mi închipuiam că nu mai exzistă pământ dar când am eșit în deal atunci am văzut că pământul este mai mare* [...] *Mă holbam cu ochi*[i] *mari pe pereți*[i] *biserici*[i] *unde erau oameni mari cât tata și stătea*[u] *lipiți de perete fără să miște și fără să clipească.* [...] văd că se repede popa c[-]*un bețișor de chibrit/de busuioc înspre ochi*[i] *mei eu am închis ochi*[i] să nu[-]*mi bage bețișoru în ochi î*[n] *timpul acela simt că îmi face o zgârietură pe frunte, dar eram vesel c*[-]*am scăpat numai cu atât de nu mi*[-]*a scos ochi*[i]. *Apoi am trecut prin fața unei mese unde se găsea ocutie de lemn rotundă ca un găvan plin de firimituri de pâine. Ea mama ofirimitură o aruncă în gură la ea și mai aridică una din găvan și mi*[-]*o în deasă și mie în gură și eșim afară din biserică...* [...] *Dar eu obosit de atâta mers pe drum am adormit imedieat. Și visam tot ce văzusem la biserică toți oameni*[i] *de pe pereți*[i] *biserici*[i].

amikor felszabadult, akkor megkésselték a vonaton, közel Comarnic állomásához. És úgy maradt, sebesülten, mert éjszaka volt, és a gyilkosokat sosem találták meg.[13] (52. o.)

Formai szempontból a történetmondás három alapvető modelljének – progresszív, regresszív és állandó – a kombinációja jelenik meg, a szerző nyilván mindig azt választja, amely alkalmas annak az időszaknak a bemutatására, amelyet éppen papírra vet. Ennek megfelelően természetes, hogy az első, a gyerekkornak szentelt fejezetben a cselekménynek egy progresszív kibontakozása történik, ami később is jelen van, éspedig azokon az oldalakon, ahol az élet nehéz megpróbáltatásainak a felelevenítése történik, minden egyes narratív mag keretében, amelyek így egymástól függetlenek lesznek. Így van ez azokban az esetekben, mint például amikor a szerző azt meséli el, hogyan ragaszkodott ahhoz, hogy engedjék meg neki, hogy elvégezhesse az elemi iskolát, milyen volt a túlélésért folytatott harc az édesanyja elvesztése után, milyenek voltak a katonai szolgálat évei, a mozgósítások vagy a második világháborúban való részvétel, amelynek olyan következményei lettek, mint a több évnyi fizikai szenvedés, illetve az élete végéig tartó rokkantság. Ennek elismeréseképpen, valamint valamilyen fokú kompenzációképpen kapta meg kitüntetését.

Ebben az esetben felfedezhetünk egyfajta szépírói készséget is, amely olyan dolgokban ragadható meg, mint a részletek megfelelő mértékű használata, adagolása, egy finoman kezelt feszültség létrehozása, melyek növelik az olvasó érdeklődését, körvonalaznak egy elvárási horizontot, amely azonban nem mindig teljesül be. Éppen úgy, ahogy Teun A. van Dijk mutatta ki, amikor jellemezte a „sikeres történeteket" megállapítván, hogy egy esemény minősége, illetve az, hogy érdemes lesz arra, hogy történetbe foglaljuk, függ a próbatételek, az akadályok nehézségi fokától, a végkifejlet olyasfajta sejtetésétől, ami végül is teljes tévútnak bizonyul, és egészen másként alakulnak a dolgok, a banális és az előreláthatatlan elemek kombinációjától és végül attól, hogy a cselekmény egyes alkotóelemei – kapcsolódó folyamatok, konfliktusok – képesek a cselekvések egyedi jellegét hangsúlyozni, annál is inkább, minél kevésbé ismerősek az olvasó előtt (van Dijk 1975: 273–294).

Meg kell viszont jegyezni, hogy ennek a kéziratos füzetnek a szerzője odáig megy, hogy még akkor is, amikor a gyerekkora eseményei közül válogat, olyan epizódokat preferál, amelyek *sui generis* „próbatételeket" tartalmaznak, következésképpen a cselekmény kifejlődése progresszív irányvonalat vesz. Teszi ezt mindazért, hogy biztosítsa az alkotás szimmetriáját, de főleg azért, hogy fenntartsa és egyre jobban ösztönözze az olvasó érdeklődését. Ezek az esetek nehezeknek és emlékezeteseknek tűntek csupán azért, mert egy olyan egykori gyermek szemszögéből tekintett rájuk, aki úgy fedezi fel a körülötte lévő világot, hogy közben elméjében mitikus szubsztrátummal rendelkező hiedelmek aktivizálódnak, illetve úgy próbál önmagában helyt állni, hogy a felnőtteket utánozza. Jóízűen, megjegyzésekkel fűszerezve meséli el különféle csintalanságait és kalandjait, mint például azt, amikor benn hagyta kisebbik testvérét egy tekenőben, ami aztán felborult, veszélyeztetve a gyermek életét, vagy amikor tejes puliszkából csapott „lakomát" a ház kandúrjának társaságában, amikor felfedezte a különbséget az egér és a kígyó között, amikor a libákra vigyázott, de a csordát megtámadta egy róka, amelyet végül az édesanyjának kellett elhajtani, és főképpen az első iskolás évek eseményeit. Ezek a történések megfelelő módon váltakoznak a drámaibb struktúrákkal a maguk epikai kifejeződésükben, ami arra a következtetésre vezet, hogy olyan narratívumokat örökített meg papíron, amelyeket gyakran meséltek el szóban.

Mivel nem ismertük személyesen a szerzőt, nem tehetünk mást, mint feltételezzük, hogy a saját szülei újramesélték az eseményeket a családi körben, ez által tartották fenn nagyszerű emlékezőtehetségét, amelyet hasznosított a jelen írás megalkotásában. Más magyarázat

13 *Dar l*[-]*au pândit și uni*[i] *din ei și când s*[-]*a libirat l*[-]*a tăeat cu cuțitu în tren aproape de gara comarnic. Și arămas tăeat că era noaptea și criminali*[i] *nu au fost descoperiți.*

© www.kjnt.ro/szovegtar

© www.kjnt.ro/szovegtar

nincs arra, hogyan tarthatta észbe azokat a nagyon korai „emlékeket", mint például az első lépései, a háztáj felfedezése vagy éppenséggel a család többi tagjával való első találkozásai. Nagyon jól sikerült oldalakat szentelt „az első sétájának":

> *Egy szép napon megfogódzkodtam egy székbe, és talpra álltam, de úgy reszkettem, mint egy fiatal hajtás a szélben. Amikor anyám ezt meglátta, azt se tudta, mit csináljon örömében, hamar hozzám szaladt, kinyújtotta karjait és elkezdett magához hívni: jer ide szép lassan. De én nagy kacagással fordultam feléje, na de nem sok kellett, hogy a kacagás sírásba váltson, mert amikor megtettem életem első lépését, rögvest hasra estem, orrommal támasztva a földet.*[14] (9. o.)

Egy másik epizód feleleveníti boldogtalan emancipációs kísérletét: élete első (és utolsó!) cigarettájának élvezetét. Szinte négy oldalt szentelt ennek az esetnek, és visszatérve gyerekkorába, a rá jellemző hamis heroizmus mímelésével, Ion Şerbănoiu egy tanulságokkal teli üzenetet hagy az utókorra, az olvasóra:

> *És elkezd anyám lekenni nekem egy sor pofont, én meg hol a pofonoktól, hogy a hányástól valamennyire észhez tértem, kirohantam az ajtón, ahol aztán a jó levegő teljesen rendbe hozott. És azóta soha életemben nem vettem többé szivart a számba. (Az olvasók tudomására szeretném hozni, hogy nem cigarettázott sem apai nagyapám, sem anyai nagyapám, sem apám, sem én, sem a gyermekeim.*[15] (42. o.)

Ugyanakkor beszélhetünk egy olyan emelkedő tendenciájú cselekményről, amely egészen addig a pontig tart, amikor is a szerző úgy gondolja, hogy betöltötte sorsát: a katonaságból való szabadulás után (1926) építőmester lesz (*körülbelül száz házat építettem, plusz a javítások,*[16] 58. o.), megházasodik és a falu élen járó gazdái közé tartozik:

> *Pár évig az akkori iskolai bizottság igazgatója voltam, közbeléptem és építettem három iskolát: Şindrila, Băltăgari és Pleşi helyiségekben, plusz még javításokat végeztem a többiben. Közbeléptem és építettem egy termet a művelődési háznak, így áthoztam a táncot a korcsmából a művelődési házba. Beválasztottak a presbitériumba is, úgy hogy két ízben is befedtem zsindellyel a templomot.*[17] (58–59. o.)

Új megpróbáltatásokkal szembesül, a halállal is küzdenie kell, miután 1942-ben behívót kap, a Rm. Sărat-i 23. Tüzérségi Hadosztályhoz. Onnét a keleti frontra irányítják, a Kisjenői Katonai Csendőrség Felügyelőségéhez, ahol mezőgazdasági feladatai voltak (a hadtest élelmezésére szánt termés őrzését kellett biztosítania). Egy pontos dátum bejegyzése, 1944. március 2., fájdalmas lapot nyit I. Şerbănoiu élete könyvében: súlyosan megsebesül, először

14 Într[-]*o bună zi m*[-]*am agățat cu mâinele de un scaun și m*[-]*am ridicat în picioare dar tremuram ca un lăstar bătut de vânt. Când m*[-]*a văzut mama n*[-]*a mai putut de bucurie, a alergat iute în apropierea mea și a întins mâinele în spre mine și a început să mă cheme la ea vin în coace copăcel, dar eu m-am întors râzândă în spre ea dar râsul n*[-]*a durat mul*[t] până s[-]*a transformat înplâns, pentru căci când am făcut primul pas din veață, am și loat poziția culcat cu fața în jos și proptit cu nasu în pământ.*

15 Şi mă ea mama la oserie de palme peste față, mai din palme mai din vomitare, m[-]*am mai deșteptat și am zbuchit*[-]*o pe ușă afară, dând de aer mai curat, mi*[-]*am revenit din plin. Şi de atunci nu am mai pus țigare în gură toată viața cât am trăit. (Vreau să aduc la cunoștința cititorilor că nu a fumat ni*[c]) *tata mare din partea lui tata, nici tata mare din partea lui mama, nici tata meu, nici eu și nici copii*[i] *mei.*

16 *am construit în jur de o sută de case, plus reparații.*

17 *Am fost câțiva ani director la comitetul școlar din timpul meu; am intervenit și am fîcut trei școli: în Şindrila, în Băltăgari și în Pleşi, plus reparații la celelante școli. Am intervenit și am făcut un salon al căminului și am atras hora dela cârciumă la cămin. Am fost ales în consiliul pastoral, am învelit cu șindrilă în două rânduri biserica.*

Várhelyre, majd Kisjenőre utalják be, végül mivel az orosz csapatok áttörték a frontot, Slatinára helyezik át.

Az áthelyezés pillanatát részletesen mutatja be a szerző, több oldalon keresztül, leírva a kínosan hosszú várakozás pillanatait, a személyzet szertelenségét, azoknak az embereknek a figyelmetlen, néhol éppenséggel hanyag viselkedésmódját, akik hordágyon kényszerültek őt átszállítani, és ahogy mindez egy látszólag kiút nélküli helyzetet generált, amely következtében mintha a menthetetlen és abszurd elmúlás várt rá, mégpedig fagyhalál képében. Akárcsak más helyzetekben, a szerző most is egy váratlan jelenlétről, közbelépésről tanúskodik: *szerencsére két hölgy ment el mellettem, és megkérdeztek, hogy mi van magával itt...*[18] (64. o.), aztán sikerült nekik felhívni a szanitécek figyelmét a sebesültre, de így is alig kaptak helyet neki az agyonzsúfolt vonaton. A narratív szál továbbra is összefonódik a történelmi események szálával, de ez nem tesz mást, mint tovább súlyosbítja a szerző személyes drámáját: mivel áprilisban elkezdődtek az amerikaiak bombázásai, a slatinai kórház orvos kapitánya arra a döntésre jutott, hogy szabadságra küldi azokat a betegeket, akik utazásra képesek. Ekkor Şerbănoiu honvéd hibát követ el a hazafelé vezető útvonal megtervezésében, mivel nem számol a háború veszélyeivel: a légi csapatok vonulása több esetben megszakítja a vonatok útját, az emberek a síneken kívül keresnek menedéket, a vasútállomások szét vannak rombolva, a megrongált sínpárok miatt többször kell átszállni, ami azt jelenti, hogy nagy távolságokat kell gyalog, mankókra támaszkodva megtennie, állapota miatt ez sok időbe telik, ezért a különböző városok közötti szállítási összeköttetésekről rendre lekésik. Mindezek ellenére, a kitartása és ismét a váratlan találkozás miatt, mégiscsak megérkezik szülőfalujába: *elment mellettem egy fiú és egy lány Jghiab faluból, akik mezei munkáról jöttek, Cochirleanca-ról, én pedig megkértem őket, hogy vegyenek fel a szekérre, és így ők hoztak el Sârbești-ig.*[19] (69. o.)

Az utolsó oldalak rendkívül szűkszavúak, ha figyelembe vesszük azt a tényt, hogy három évtizednyi periódust fednek le. A részletek ritkák és szűkszavúak, három periódushoz vannak rendelve: a katonai kitüntetés megszerzése, a hazatérés és az újabb foglalkozásbeli átformálás, illetve a felesége elvesztése és a rokkantság, a betegség miatti elégtelenségekkel tűzdelt öregkor évei. A bejegyzések ugyanarról a kiegyensúlyozott, ambiciózus természetről, személyiségről árulkodnak, ugyanarról a vállalkozó szellemről, mint ahogy megismertük a füzet első oldalain. A maga paraszti méltóságával és annak az embernek a lelkiismeretével, aki megértette, hogy az élet egy harc, amelyből győzedelmesen kell kikerülni, Ion Şerbănoiu kijelenti:

> *Most, amikor már nem voltam képes dolgozni, a család eltartása érdekében elkezdtem cukorkákat készíteni, fánkokat, aztán nyáron bodzaszörpöt, télen teát készítettem, amit még eladogattam a művelődési háznál tartott táncban. Könnyebb munkákat végeztem, faragott kereteket, kazettákat, különféle háztartási dolgokat. Órákat és hangfalakat javítottam. Szerződésre marhát tartottam, és valahogy így neveltem fel a három gyermekemet. Kiházasítottam őket, és most megvan nekik is a saját házuk ugyancsak itt, Bisoca községben, és mindháromnak munkája is van itt.*[20] (71. o.)

18 *două doamne care trec din fericire pe lângă mine și mă întreabă ce*[-]*i cu dumneata aici...*

19 *au trecut un băiat și o fată de la Jghiab cu o căruță cu boi, veneau de la munca câmpului de la Cochirleanca, m*[-]*am rugat de ei să mă ea în căruță și m*[-]*a adus pân*[ă] *la sârbești...*

20 *Acum nu mai eram bun de muncă și ca să*[m]*-i pot face față la exzistența familiei m*[-]*am apucat să lucrez bomboane, gugoși, vara la socată, iarna ceai pe care le vindeam la hora căminului cultural mai lucram lucruri mai ușoare, rame casete scluptate și diferite lucruri caznice. reparam ceasuri, difuzoare. Creșteam vite pentru contract și cam în felul ăsta mi*[-]*am crescut cei trei copi*[i] *pe care i*[-]*am avut, I*[-]*am căsătorit pe câteși trei, acum au și ei casele lor tot în c. Bisoca, au câteși trei service în comună.*

© www.kjnt.ro/szovegtar

© www.kjnt.ro/szovegtar

Az ember, aki végigjárta a helyeket a Barcaságtól a Déli Kárpátokig, Várhelytől és Kisjenőtől Slatináig és Bukarestig, keserű szájízzel veti papírra az utolsó sorokat:

> *Most ismét itthon vagyok* (egy újabb sebészeti beavatkozás után, 1978-ban)*, mindkét lábam fáj a reuma és* érszűkület miatt. *Még tudok járni mankók nélkül is, de nem túl sokat, mert elgyengül a lábam, összecsuklik és leesek. Most 76 éves vagyok, az 1979-es esztendőben.*[21] (73. o.)

A Buzăului hegység egyik falujából származó Ion Șerbănoiu élettörténete – ahogy ő azt meg akarta osztani velünk – egy olyan személyes történelem, amely nemcsak hogy átível egy teljes évszázadot, hanem példaértékű is, hiszen jellegzetes alkotóelemei rávetíthetők egy egész generációra és egy teljes társadalmi kategóriára. Ahogy Carlo Ginzburg is kimutatja *A sajt és a kukacok* előszavában, „a források fölkínálják azt a lehetőséget, hogy ne csak a tagolatlan tömegek helyzetét, hanem egyedi személyiségekét is megismerjük. [...] Néhány életrajzi tanulmány már bebizonyította, hogy egy középszerű, önmagában nem különösebben jelentős személyiség – aki épp ezért reprezentatív – mikrokozmoszként foglalja magában azokat a vonásokat, melyek egy meghatározott történelmi időszak valamely társadalmi rétegére jellemzőek..."[22] (Ginzburg 1997: 16).

Ami már a kezdetektől körvonalazódik ennek a Bisoca falubeli parasztnak a kéziratos füzetében, az az ő hagyományos világképe: az ember a falusi mikrouniverzum középpontja (akár diakrón perspektívában is, koncentrikus körökbe szerveződve az első menekülő családok „honfoglalásától" kezdve a saját utódokig, unokákig és dédunokákig). Az ő felfogásában ezek a horizontok alkotják magát a Világot, mivel az ő élete a szülőföld, a szülőház vonzáskörében telt el, a templom, az iskola, a falu körüli szántóföldek és legelők körül, és csak alkalmilag érintkezett más horizontokkal – amikor életének egyik nem kívánt fordulata összefonódott „valamely" történelmi eseménnyel.

Így kell értelmeznünk azt, hogy a szerzőt nem érdekelte különösen a makrotörténelem, még saját szerepe sem annak formálásában, és a szülőföld ragaszkodó hangvételű részletes leírása ellentétben áll a meglátogatott helyek pontos, de száraz, távolságtartó felsorolásával. Még az a mód is ezt tükrözi, ahogy saját személyét és szűk családi körét elhelyezi egy fő narratív tengelyen, amely ritkán és mintegy mellékesen keresztezi embertársai sorsát.

Nem tudom, Ion Șerbănoiu úgy tekintett-e magára mint az emberiség egy szegmensének a reprezentatív képviselőjére, de élete minden bizonnyal – szó szerint – ekként is olvasható.

Fordította Ilyés Sándor

SZAKIRODALOM

Constantin, Cătălin D.
2013 *Viața de zi cu zi în documente vechi de familie.* Editura Universitară „Ion Mincu", București.

21 *acum sunt din nou acasă la mine, sufer de durere la ambile picioare din cauza reomatizmului și artero-scleroză. Pot merge fără cârji până acum dar prea mult nu pot umbla pentru că mise moae picioarele din în cheeturi și cad jos.*
Acum am vârsta de 76 de ani, în anul 1979.

22 Az idézet magyar változata a következő kiadásból származik: Ginzburg, Carlo: *A sajt és a kukacok. Egy XVI. századi molnár világképe.* Európa Könyvkiadó, Budapest, 1991, 20.

Constantinescu, Nicolae
1988 Implicatii teoretice in delimitarea categoriilor narative contemporane. *Memoriile Secției de Filologie, Literatură și Artă* IV. (X) 97–102.
Fruntelată, Ioana Ruxandra
2004 *Narațiunile personale în etnologia războiului.* Editura Ager, București.
Ginzburg, Carlo
1997 *Brânza și viermii. Universul unui morar din secolul al XVI-lea.* Editura Nemira, București.
Jiga-Iliescu, Laura – Stere, Anca – Neamu, Cristina
2005 *Scrieri țărănești. Documente olografe în Arhiva IEF. Antologie de...*, Editura Cheiron, București.
Lieblich, Amia – Tuval-Mashiach, Rivka – Zilber, Tamar
2006 *Cercetarea narativă. Citire, analiză și interpretare.* Editura Polirom, Iași.
van Dijk, Teun A.
1975 Action, Action Description, and Narrative. *New Literary History* 6. 273–294.

POVESTEA VIEȚII ÎNTR-UN CAIET ȚĂRĂNESC DE AMINTIRI

Manuscrisul la care ne vom referi l-am găsit în posesia familiilor Șerbănoiu și Roșu din comuna Bisoca, județul Buzău. Scrierea poate fi categorisită ca fiind o autobiografie, mai curând o „poveste a vieții" lui Ion Șerbănoiu născut în anul 1903; aceasta mai conține legende și nuclee de istorie a localității, biografii și genealogii ale familiilor pe linie paternă și maternă, precum și un apendix de rețete de mâncăruri. Consemnările sunt de tip narativ, constituindu-se într-o serie de evocări ordonate cronologic, inegale ca pondere în economia textului. Cea mai amplă și mai consistentă parte a scrierii are însă o intenționalitate memorialistică și ludică: autorul a așternut pe hârtie mai cu seamă amintiri din copilărie și adolescență cu o plăcere nedisimulată pentru detalii și crearea unei tensiuni menită să pregătească ineditul deznodământului adesea fericit.

LIFE STORY IN A PEASANT MANUSCRIPT

The manuscript to which we refer was found in the possession of the families Șerbănoiu and Roșu from Bisoca, Buzău County. The writing can be categorized as an autobiography or rather Ion Șerbănoiu's "life story" (born in 1903). It contains legends and a short history of the village, biographies and genealogies of paternal and maternal families, and an appendix of recipes for dishes. The records are narrative, representing a series of evocative chronological stories, unequally placed in the economy of the text. The largest and most consistent part of writing has a memorial and playful intentionality: the author put down on paper especially memories of childhood and adolescence with undisguised pleasure for details and for tensions often created to prepare a unique and happy outcome.

© www.kjnt.ro/szovegtar